

Oponentský posudek disertační práce Lucie Zadražilové *Sociokulturní pohled na problematiku bydlení v Československu ve 2. polovině 20. století*, katedra kulturologie FF UK, Praha 2012

Práce Lucie Zadražilové se věnuje bydlení na sídlištích, která se převážně skládají z panelových domů. Na tento výkon bytové politiky bývalého socialistického státu se zhruba v posledních deseti letech zaměřila relativně početná řada dílčích studií z nejrůznějších oborů, od sociologie a antropologie po dějiny stavebních technik a dějiny umění a architektury. Velký přínos autorčiny práce spočívá v jejím syntetickém pojetí. Na jednu stranu se práce připojuje k určitému badatelskému trendu, na druhou už umí shrnout a vyložit jeho výsledky. V tom ohledu též dovede předvést výhody kulturologického pohledu na danou problematiku.

Autorka nám tedy předkládá syntézu pohledů dnešních badatelů na panelová sídliště, v českých poměrech asi nejrozsáhlejší práci tohoto druhu po roce 1989. Bere v úvahu různé předchozí výzkumy nejrozmanitějšího zaměření. Zdá se mi nicméně, že nejvíce se soustřeďuje na sběr a interpretaci poznatků uměleckohistorických a sociologických.

Jde-li o ty první, vychází autorka ze značně oprávněné hypotézy, že koncept sídlišť pro velké množství lidí, s otevřenými vzorci zastavění, vzešel z vidin levicové meziválečné avantgardy. Tyto záměry však, pravda, musela doplnit technologie výstavby domů z betonových prefabrikátů, zavedená do praxe během padesátých let 20. století. Na několika místech své práce autorka asi správně konstatuje, že tato technologie, jakkoli využívaná i v tehdejších demokratických státech, ideálně vyhovovala modelu direktivního hospodářského plánování, specifického pro země sovětského bloku. V okruhu avantgardy, konkrétně ve spisech architekta Karla Honzíka z pozdních třicátých let, se konečně zrodil koncept a kritérium „*obývatelného města*“, „*obývatelnosti*“. Tyto Honzíkovy pojmy autorka převzala do

své práce a použila je jako klíč ke svým dalším, už spíše sociologicky a sociopsychicky zaměřeným úvahám.

V nich jde hlavně o to, jak sídliště jakožto produkt socialistické architektury a výstavby přijali jejich obyvatelé a jak je přijímají dodnes. Autorka se zde mohla opřít o neobyčejně hodnotné výzkumy našeho nejpřednějšího sociologa bydlení Jiřího Musila, jeho početných žáků a kolegů z někdejšího Výzkumného ústavu výstavby a architektury. Domnívám se, že Lucie Zadražilová patří k prvním badatelkám/badatelům dnešní mladé generace, kdo si jasně uvědomil cenu Musilových studií a dokázal je dále rozpracovat. Naprosto průkopnická se mi pak zdá být kapitola její disertace věnovaná tzv. Celostátní diskusi o bydlení z přelomu padesátých a šedesátých let 20. století, třebaže praktický dopad této široce sdílené debaty na pojetí sídlišť z té doby zatím čeká na podrobnější výklad.

Jakýmsi dramatickým momentem autorčiných bádání se stává rozpor mezi názory obyvatel panelových sídlišť, kteří je v drtivé většině dodnes považují za skutečný domov a rádi v nich bydlí, a mezi jejich „stigmatizací“ – pojem autorčin? – především v denním, a to převážně pravicovém tisku. Lucie Zadražilová správně poukazuje na fakt, že tato kampaň novinářů proti sídlištím sestává z různých politicko-ideologických a estetických klišé, jakými trpí lidé, kteří většinou sídliště vůbec neznají z vlastní zkušenosti. A také tento poznatek, byť se dal už dříve vytušit, patří u její práce k přínosům. I díky jemu navíc poznáváme, že ke svému tématu se autorka pokusila přistoupit sice kriticky, ale bez názorových předsudků.

Kritických výhrad k autorčině disertaci nemám mnoho a nepokládám je za zásadní. Rozumějme jim spíše jako podnětům k dalšímu bádání.

K různým aspektům konceptu sídlišť, praxe jejich výstavby a jejich „obývatelnosti“ autorka vždy předkládá široký vějíř názorů různých odborníků. Aby takové přehledy nevyznívaly jen jako pestrá kolekce v duchu „ten říká to a ten zas tohle“, stálo by někdy zato

připojit k nim kontext, v jakém byly proneseny, nebo popřípadě širší názorový profil jejich hlasatelů. Na fakt, že takové názory se nejčastěji liší podle toho, zda mluvčí sídliště zná z vlastní zkušenosti, anebo jen zpovzdálí, však Lucie Zadražilová správně upozornila. Myslím, že dobrou teorii kvazinezúčastněného pohledu našich publicistů na „betonové džungle“ sídlišť by autorka našla v knize Susan Sontagové *O fotografii*.

Jde-li o teorii sídlišť a jejich urbanisticko-architektonického řešení opřené o zjemnělé sociologické a psychologické výzkumy z poválečné doby, tady mám dojem, že mnoho zajímavých postojů k této tematice přinesli v padesátých a šedesátých letech 20. století architekti z mezinárodního sdružení Team X, hlavně manželé Smithsonovi, Shadrach Woods, Georges Candilis nebo Giancarlo de Carlo. Některé z nich autorka cituje. Vyplatilo by se však poznat blíž i názory s nimi spřízněných akademických badatelů, například Christophera Alexandera, Stanforda Andersona, Roberta Boguslawy, Colina Buchanana, Herberta Ganse, Briana Richardse nebo Michaela Younga. Myslím si, že za velkou hodnotu svých studií vděčil okruh Jiřího Musila mimo jiné i tomu, že práci uvedených teoretiků sledoval a recenzoval ji.

Pro poznání vývoje architektonicko-urbanistického konceptu sídlišť by snad stálo za to nahlédnout do posledních dvou dílů akademických *Dějin českého výtvarného umění* (V a VI), do statí Evy Pýchové-Novotné a Martina Strakoše (například *Nová Ostrava a její satelity*, 2011). Nejvíce poznatků o zrodu panelové technologie a o politických podmínkách jejího zavádění do praxe v poválečném Československu zatím přinesla kniha americké badatelky Kimberley Elman Zarecor, *Manufacturing a Socialist Modernity: Housing in Czechoslovakia, 1945-1960* (Pittsburgh 2011).

Na několika místech své disertace předkládá Lucie Zadražilová u českých či pražských panelových sídlišť periodizaci jejich vývoje. Rozeznává u nich etapu ranou, značně experimentální (šedesátá léta), etapu gigantismu a technologického úpadku do rutiny

(sedmdesátá léta) a etapu kritiky předchozích konceptů (léta osmdesátá). V tomto ohledu musím přistoupit s jistou nedůvěrou k faktu, že pražské Jižní Město autorka (správně) klade do etapy druhé, zatímco Jihozápadní Město do etapy třetí, vím-li, že projekty obou těchto mamutích sídlišť se zrodily téměř ve stejnou chvíli koncem šedesátých let 20. století. Šlo tedy spíše o dvě alternativy možného vývoje, nikoliv o vývojové stupně.

Lucie Zadražilová umí velmi pěkně formulovat své myšlenky, píše opravdu velmi dobře. Přesto ještě musí zdokonalit interpunkci, hlavně oddělování vložené vedlejší věty čárkami z obou stran.

Zde však svou kritiku rád uzavírám. Práci kolegyně Zadražilové pokládám za objevnou, velmi jasně pojatou, kultivovaně a čtivě napsanou. Plně ji doporučuji k obhajobě a věřím v její vynikající ohodnocení. Myslím si též, že by měla být co nejdříve publikována.

Prof. PhDr. Rostislav Švácha, CSc.,

